Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

https://doi.org/10.62837/2025.7.225

SEVINC AZƏR QIZI MƏMMƏDOVA
Azərbaycan Dillər Universiteti
orcid.0009-0008-0792-5862

TƏDRİSİN ƏSAS PİLLƏSİNDƏ QRAMMATİK MATERİALLARIN TƏDRİSİNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI

Xülasə

Qrammatik materialların tədrisinin səmərəli yolları, tədris prosesində bir çox çətinlikləri ilə üzləşən mürəkkəb bir məsələdir. Bunun əsas səbəblərindən biri, hər bir müəllimin özünəməxsus tədris metodlarına sahib olmasıdır. Müxtəlif tədris üsulları arasında fərqlər mövcud olduğundan, eyni mövzunun tədrisi fərqli yanaşmalarla həyata keçirilə bilər. Həmçinin, şagirdlərin fərqli bilik səviyyələri və individual ehtiyacları, qrammatik materialların tədrisinə və tədrisin gedişatına əhəmiyyətli təsir göstərir. Məqalənin məqsədi qrammatik materialların tədrisinin səmərəli yollarını araşdırmaq və tədris prosesində qarşılaşılan çətinlikləri və həmin çətinliklərin necə aradan qaldırılacağını müəyyən etməkdir.

Açar sözlər: qrammatik materiallar, autentik materiallar, danışıq dili, tədris metodları, səmərəli tədris

Giriş

Qrammatikanın tədrisi, dil öyrənmə prosesində mərkəzi əhəmiyyətə malikdir, çünki dilin düzgün və təsirli istifadəsi məhz qrammatik qaydaların düzgün mənimsənilməsindən asılıdır. Lakin qrammatikanın tədrisi yalnız şifahi və yazılı qaydaların öyrədilməsi ilə məhdudlaşmamalıdır. Əksinə, onun effektiv öyrədilməsi, şagirdlərin dil bacarıqlarının inkişafı və real həyat vəziyyətlərində istifadəsi üçün müasir və müxtəlif tədris metodlarının tətbiqini tələb edir. Bu səbəbdən qrammatik materialların tədrisi zamanının əsas məqsədi, yalnız qrammatik qaydaların və strukturların öyrədilməsi deyil, həm də bu biliklərin şagirdlərin real kommunikasiya və sosial ünsiyyətlərində sərbəst şəkildə tətbiq edilməsidir. Bu məqsədə çatmaq üçün tətbiq olunan bir neçə səmərəli tədris yolu mövcuddur.

1. Kommunikativ yanaşma və praktiki tətbiq

Kommunikativ yanaşma, qrammatikanın tədrisində müasir və səmərəli bir metoddur. Bu yanaşmada qrammatika yalnız nəzəri bilik kimi deyil, real ünsiyyət vəziyyətlərində tətbiq ediləcək bir alət kimi təqdim olunur. Şagirdlər qrammatik strukturları yalnız təkrarlamaqla öyrənmirlər, eyni zamanda bu strukturları konkret kommunikativ vəziyyətlərdə tətbiq edərək onların istifadəsinə dair dərin bir anlayış qazanırlar.

Kommunikativ yanaşma, şagirdlərə dilin təbii şəraitdə istifadəsini təmin etmək üçün dialoqlar, müzakirələr, oyunlar və digər praktiki fəaliyyətləri təşviq edir. Qrammatik strukturlar, məsələn, zamanlar, bağlayıcılar və ya köməkçi fellər, bu cür

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

fəaliyyətlərdə tətbiq edilir və şagirdlərə real vəziyyətlərdə necə istifadə olunacağını göstərir.

2. Təkrarlama və təcrübə üzərindən öyrənmə

Qrammatik biliklərin mənimsənilməsi üçün təkrarlama metodu böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təkrarlama yolu ilə şagirdlər qrammatik strukturları daha möhkəm mənimsəyirlər və onların yaddaşlarında dərinləşir. Təkrarlama yalnız strukturun bir neçə dəfə təkrar edilməsi ilə məhdudlaşmır, həm də şagirdlərin bu strukturları müxtəlif kontekstlərdə və kommunikativ vəziyyətlərdə istifadə etmələri ilə həyata keçirilir.

Dərs zamanı şagirdlərə müxtəlif tapşırıqlar və fəaliyyətlər təqdim edilərək, onların qrammatik strukturları təkrar etmələri, ancaq hər dəfə yeni şəraitlərdə və fərqli məzmunlarda istifadə etmələri tələb edilir. Bu yanaşma, şagirdlərin qrammatik bilikləri praktikada tətbiq etmə qabiliyyətini artırır və onlara bu bilikləri daha təbii və sərbəst şəkildə istifadə etmə bacarığı qazandırır.

3. *Fərdi və qrup təlimi ilə əməkdaşlıq*

Qrammatik materialların tədrisində həm fərdi, həm də qrup təlimləri səmərəli üsullar hesab olunur. Fərdi təlimdə hər bir şagirdin öz sürətində və ehtiyaclarına uyğun şəkildə qrammatik qaydalar üzərində çalışması təmin edilir. Bu, şagirdin şəxsi inkişafını izləmək və ona uyğun dəstək vermək imkanı yaradır.

Qrup təlimində isə şagirdlər bir-biri ilə əməkdaşlıq edərək qrammatik tapşırıqları yerinə yetirirlər. Qrup şəklində edilən fəaliyyətlər, şagirdlərə bir-birindən öyrənmə və dilin təbii istifadəsinə dair müxtəlif perspektivlər əldə etmə imkanı verir. Ayrıca, qrup təlimi zamanı müzakirələr və kollektiv təhlillər şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etmə və qrammatik strukturdan düzgün istifadə etmə qabiliyyətini artırır.

4. Vizuallaşdırma və təsvirlərdən istifadə

Qrammatik strukturların daha yaxşı mənimsənilməsi üçün vizuallaşdırma üsullarından istifadə edilməsi vacibdir. Cədvəllər, diaqramlar, şəkillər və digər vizual vasitələr, qrammatikanın daha anlaşılan və yadda qalıcı olmasına kömək edir. Məsələn, zamanlar mövzusunda qrafiklər və cədvəllərdən istifadə edərək şagirdlərə zamanların quruluşunu və istifadəsini izah etmək mümkündür.

Vizuallaşdırma üsulu həmçinin qrammatik materialların tədrisində motivasiyanı artırır və şagirdlərin daha aktiv iştirak etmələrinə şərait yaradır. Bu yanaşma, abstrakt qrammatik qaydaların konkretləşdirilməsinə və onları real vəziyyətlərdə tətbiq etməkdə şagirdlərin daha yaxşı bacarıq qazanmasına imkan verir.

5. "Dəstəkli" tapşırıqlar və interaktiv metodlar

Qrammatikanın tədrisində "dəstəkli" tapşırıqların (scaffolded tasks) tətbiqi, şagirdlərin kompleks qrammatik strukturları daha rahat mənimsəmələrinə şərait yaradır. Bu tapşırıqlar, şagirdlərə qrammatik bilikləri addım-addım təqdim edir və hər bir mərhələdə onları növbəti mərhələyə hazırlayır. Məsələn, sadə cümlə

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

quruluşlarından başlayaraq, daha mürəkkəb cümlə strukturlarına keçid edilə bilər. Bu, şagirdlərin qrammatik qaydaları tədricən və əhatəli şəkildə öyrənmələrini təmin edir.

Eyni zamanda, interaktiv metodlar və texnologiyanın istifadəsi də qrammatik tədrisi daha effektiv edir. Kompüter proqramları, dil öyrənmə tətbiqləri və onlayn dərslər vasitəsilə şagirdlərə fərqli qrammatik tapşırıqlar təqdim edilə bilər. Bu metodlar şagirdlərin öz bacarıqlarını fərdi şəkildə inkişaf etdirmələrini və dərsə maraqla qatılmalarını təmin edir.

6. Qrammatikanın kontekstual tədrisi

Qrammatik materialların yalnız ayrı-ayrı qaydalar kimi təqdim olunması deyil, eyni zamanda onları real həyat kontekstində təqdim etmək çox vacibdir. Şagirdlərə qrammatik strukturları təbii danışıq və yazı vəziyyətlərində tətbiq etməyi öyrətmək, onların gündəlik həyatla əlaqələndirilməsi, bu biliklərin istifadəsini daha mənalı və səmərəli edir.

Bu yanaşma, şagirdlərin dilə qarşı daha böyük maraq göstərmələrini və onların öyrəndikləri qrammatik bilikləri təbii şəkildə tətbiq etmələrini təmin edir. Məsələn, şagirdlərə "telefonla danışma", "restoranda sifariş vermə" və ya "bazar alış-verişi" kimi real həyatdan götürülmüş situasiyalarda qrammatik strukturların istifadəsi öyrədilə bilər.

Qeyd edək ki, qrammatik materialların öyrədilməsi, şagirdlər arasında müxtəlif münasibətlərə səbəb olan bir prosesdir. Bəzi şagirdlər qrammatikanı maraqlı və cəlbedici hesab edərkən, digərləri onu sıxıcı və çətin bir sahə kimi qiymətləndirirlər. Bu fərqli münasibətlərin yaranmasının bir sıra səbəbləri mövcuddur. Birincisi, şagirdlərin psixoloji xüsusiyyətləri və öyrənmə prosesinə yanaşmalarının fərqli olmasıdır. Bəzi araşdırmalar göstərir ki, şagirdlərin beyin strukturunun və kognitiv fəaliyyətinin fərqli olması, qrammatikanın mənimsənilməsini çətinləşdirə bilər. Bu halda, bəzi şagirdlər qrammatik qaydaların mənimsənilməsində çətinlik çəkə bilirlər.

İkinci bir səbəb, əvvəlki illərdə tətbiq edilən tədris metodlarının effektiv olmaması və uyğun olmayan üsulların tətbiqidir. Qrammatikanın tədrisi zamanı istifadə olunan ənənəvi metodlar, xüsusilə uzun mühazirələr və anlaşıqlı olmayan tapşırıqlar, şagirdlərin öyrənmə prosesinə mənfi təsir göstərə bilər. Bu cür üsulların şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olmaması, onların qrammatikanın öyrənilməsinə qarşı marağının azalmasına səbəb olur [2, s.23]. Məsələn, bir qrammatik qaydanın çox mürəkkəb şəkildə izah edilməsi və ya tapşırıqların anlaşılmaz olması, şagirdlərin mövzunu mənimsəməsini çətinləşdirə bilər.

İngilis dilinin qrammatikasının tədrisi başlanğıcda, Latın dilinin tədrisində tətbiq olunan qrammatika-tərcümə metoduna əsaslanırdı. Bu metodda dərs prosesi əsasən qrammatik qaydaların öyrədilməsi üzərində cəmləşirdi. Qrammatikanın öyrədilməsi deduktiv yanaşma ilə həyata keçirilirdi, yəni əvvəlcə qrammatik

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

qaydalar şagirdlərə ana dilində izah olunur və dilin struktur xüsusiyyətləri göstərilirdi. Ardınca, bu qaydaların tətbiqi misallar üzərində nümayiş etdirilirdi.

Bu yanaşmanın əsas xüsusiyyəti, öyrənilən materialın tapşırıqlar üzərində tətbiq edilməsi idi. Qrammatikanın anlayışının təkmilləşdirilməsi məqsədilə ən çox istifadə edilən üsul tərcümə metodudur. Bu metodda, şagirdlərə ana dilində verilən cümlələr üzərində qrammatik qaydalar tətbiq edilərək tərcümə edilməli olurdu. Əksinə, bəzən ingilis dilindəki cümlələr tərcümə edilərək, şagirdin həmin dilin qrammatikasını anlaması tələb olunurdu [3, s.22].

Nümunə olaraq, dərsin planı keçmiş sadə zamanın öyrədilməsinə əsaslanıbsa, qarşıya qoyulan məqsəd tələbələrin bu zaman formasını mənimsəməsi və indiki sadə zamanla arasındakı fərqi başa düşmələridir. Bu dərsdə deduktiv yanaşma ilə keçmiş sadə zamanın strukturu və zaman formasının sual, təsdiq və inkar cümlələrindəki müxtəlif formaları göstərilirdi. Zaman forması, cümlə modulları vasitəsilə şifahi izah edilərək şagirdlərə təqdim olunurdu, eyni zamanda bu zamanla işlənən zərfliklər də diqqətə alınırdı.

Bu metodla keçirilən dərslərin müsbət cəhətləri əsasən testlər və tapşırıqlar üzərində müşahidə edilirdi. Tədris prosesində tələbələr qrammatik qaydaları anlamaqda və tətbiq etməkdə müəyyən irəliləyiş əldə edirdilər. Lakin, bu metodun ciddi çatışmazlıqlarından biri, məktəblilərin öyrəndikləri qrammatik qaydaları müstəqil şəkildə danışıqda istifadə edə bilməməsi idi. Qrammatika-tərcümə metodunda danışıq və dinləyib-anlama bacarıqları ikinci plana düşürdü, əksinə, yazı və oxu vərdişləri daha çox inkişaf etdirilirdi.

Qrammatika-tərcümə metodu ənənəvi tədris metodlarından biri kimi qəbul edilir. Ənənəvi metodlar arasında birbaşa metod, şifahi yanaşma, situasiyalı dil təlimi və audiolinqual metodları da qeyd etmək olar. Hər biri şifahi danışığa əsaslanır, lakin bu metodlar arasında müəyyən fərqlər mövcuddur [1, s.14].

İnteraktiv metod, qrammatika-tərcümə metodundan fərqli olaraq, tərcüməni qadağan edir və şifahi təlimə əsaslanır. Bu metodda yazı və oxu bacarıqları ön planda olmur, əksinə, şifahi danışıq bacarıqlarının inkişafına üstünlük verilir. Qrammatik qaydalar induktiv yanaşma ilə öyrədilir, yəni şagirdlər özləri qrammatik qaydaları müəyyənləşdirir və başa düşürlər. Bu proses, şagirdlərin dilin quruluşunu anlamağa və qaydaları öz təcrübələrinə əsaslanaraq mənimsəmələrinə şərait yaradır. Tədris prosesinin sonunda ümumi izah verilir və şagirdlərə qaranlıq qalan məsələlər aydınlaşdırılır.

Dərs gedişatına nəzər salsaq, əgər tədris edilən qrammatik material zaman formalarıdırsa, müəllim bu formaları danışıq yolu ilə izah edir və hərəkətlərlə də nümayiş etdirir. Bu yanaşmada, şəkil və videolar vasitəsilə hadisələr göstərilir, beləliklə, şagirdlər həm eşidərək, həm də görərək zaman formalarının necə işlədiyini başa düşürlər. Şəkillər və videolar, dilin təbii istifadəsi ilə əlaqəli situasiyaları təqdim edərək, qrammatikanın öyrənilməsini vizual və dinamik bir təcrübəyə çevirir. Bu cür

multimodal yanaşma, qrammatik qaydaların daha sürətli və effektiv şəkildə mənimsənilməsinə kömək edir.

Qrammatik materialların öyrədilməsində belə multimodal yanaşmaların səmərəliliyi tədqiqatlarla təsdiq edilmişdir. Şagirdlər yalnız mətnlər və qrammatik qaydalarla deyil, həm də vizual və şifahi stimullar ilə dəstəklənərək öyrənirlər ki, bu da onların yaddaşında məlumatların daha möhkəm qalmasına şərait yaradır. Hərəkətlər və vizual materiallar, beynin vizual-motor mərkəzlərini aktivləşdirir, bu isə qrammatik formaların praktikada necə işlədiyini daha yaxşı başa düşməyə kömək edir.

Bu yanaşmanın səmərəliliyi, həmçinin öyrənilən materialın şagirdlərin gündəlik həyatında tətbiqinə imkan yaradır. Beləliklə, zaman formalarının işlədiyi real həyatda olan situasiyalarla əlaqələndirilməsi şagirdlərin daha fəal şəkildə öyrənməsinə səbəb olur. Üstəlik, şagirdlər qrammatikanı yalnız nəzəri olaraq deyil, həm də praktikada tətbiq edərək mənimsəyirlər. Bu, onların dil bacarıqlarını inkişaf etdirir və öyrəndikləri materialları daha təbii bir şəkildə istifadə etmələrinə imkan yaradır.

Şifahi yanaşma, situasiyalı dil təlimi və audiolinqual metodları, şifahi nitqin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bu metodlar dilin təbii şəkildə və praktikada istifadə edilməsini təşviq edərək, şagirdlərin şifahi bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Şifahi yanaşmada tədris materialları sadə strukturdan başlayaraq daha mürəkkəb formaya doğru irəliləyir. Bu yanaşma, şagirdlərin dil bacarıqlarını addım-addım inkişaf etdirməyə imkan verir. Practice,

Şifahi yanaşmanın tədris formatı PPP (Presentation, Practice, Production) prinsipinə əsaslanır. Bu formatın hər bir mərhələsi xüsusi məqsədlərə xidmət edir:

1. *Presentation (Təqdimat mərhələsi)* – Müəllim qrammatik materialı şagirdlərə təqdim edir. Bu təqdimat mətn, vizual materiallar və ya səsyazma vasitəsilə ola bilər. Bu mərhələdə müəllim şagirdlərə qaydaları izah edir və onların düzgün başa düşmələrini təmin edir.

2. *Practice (Məşq mərhələsi)* – Şagirdlər əvvəlki mərhələdə öyrəndikləri bilikləri müxtəlif fəaliyyətlər vasitəsilə tətbiq edirlər. Bu mərhələdə tədris müxtəlif məşq növlərindən istifadə edərək, şagirdlərin qrammatik qaydaları müstəqil şəkildə tətbiq etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

3. *Production (Tətbiq mərhələsi)* – Bu mərhələdə şagirdlər artıq öyrəndikləri materialları sərbəst şəkildə istifadə edirlər. Bu mərhələdə dialoqlar, müzakirələr və digər şifahi fəaliyyətlər vasitəsilə şagirdlər öyrəndikləri qrammatik qaydaları real kommunikasiya vəziyyətlərində tətbiq edirlər. Bu mərhələ, şagirdlərin qrammatikanı yalnız nəzəri olaraq deyil, həm də praktikada istifadə edə biləcəyini təmin edir [5, s. 54].

Bu yanaşmanın tətbiqi, şagirdlərin dil biliklərini gücləndirir və onları real həyat vəziyyətlərinə hazırlayır. PPP formatı, tədrisin strukturlaşdırılmasına imkan

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

verir və hər bir mərhələ şagirdlərin dil bacarıqlarını sistematik şəkildə inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Nəticədə, bu metod şifahi nitqin inkişafında effektiv və interaktiv bir üsul olaraq geniş istifadə olunur.

Audiolinqual metod, dil öyrənmə prosesində əsasən şifahi bacarıqların inkişafına yönəlmiş və struktur dilçiliyə əsaslanan bir yanaşmadır. Bu metodun əsas prinsipi, eşidib-anlama və dinləmə üzərində qurulmuşdur. Dərslər, müəllim tərəfindən idarə edilən, müəllimyönümlü bir şəkildə təşkil edilirdi və şagirdlər verilən materialları qulaq asmaqla qəbul edirdilər. Bu metodda şagirdlərin qavrayışını artırmaq və dilin şifahi istifadəsini inkişaf etdirmək üçün səsyazmalar geniş şəkildə istifadə edilirdi [4, s.35].

Dərs prosesində, müəllim kiçik dialoqlar təqdim edərək şagirdlərin dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirirdi. Şagirdlər, dialoqları həm fərdi, həm də qrup şəkildə təkrarlayaraq praktika edirdilər. Təkrarlama mərhələsində müəllim, şagirdlərin tələffüzünə, intonasiyasına və danışıq səlisliyinə diqqət yetirir, qrammatik və fonetik səhvləri dərhal düzəldirdi. Bu yanaşma, şagirdlərin düzgün dil istifadəsini təmin etmək məqsədi güdürdü.

Dialoqlardan sonra şagirdlərə verilən tapşırıqlar, məsələn, testlər və buraxılmış informasiyanın bərpası kimi fəaliyyətlər vasitəsilə dil bacarıqlarını inkişaf etdirməyə çalışılırdı. Bu tapşırıqlar, şagirdlərin dialoqda istifadə olunan ifadə və sözlərdən faydalanmalarına kömək edirdi.

Audiolinqual metodda ən çox vurğulanan məqamlardan biri, dialoqların əzbərdən təkrarlanmasıdır. Bu yanaşmanın tərəfdarları, şagirdlərin əzbərdən danışmalarının danışıq bacarığının inkişafına gətirib çıxaracağına inanırdılar. Lakin, bu metodun bəzi məhdudiyyətləri də mövcuddur. Ən əsas məhdudiyyət, dilin təbii şəraitdə istifadəsinin məhdudlaşdırılmasıdır. Çünki, şagirdlər yalnız əzbər danışmaqla kifayətlənir, real kommunikasiya vəziyyətlərində dilin dinamik istifadəsi və fərdi ifadə bacarığı inkişaf etmir. Bu səbəbdən, kommunikativ səriştə tam olaraq formalaşmır və şagirdlərdə dilin təbii istifadəsi məsələsində çətinliklər yaranır.

Autentik materiallar, dil öyrənmə prosesində mühüm yer tutur və şagirdlərin motivasiyasını artırmaq, onların öyrənmə prosesinə marağını cəlb etmək üçün səmərəli vasitədir. Bu materialların istifadə edilməsi, dil öyrənənlərə real həyatda qarşılaşacaqları dil vəziyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verir və onları təbii dil istifadəsinə hazırlayır. Autentik materiallar, müxtəlif məzmun və formalarla təqdim olunduğu üçün şagirdlərin ehtiyac və maraqlarına uyğun olaraq seçilməli və tədris prosesinin məqsədlərinə xidmət etməlidir [6, s.59].

Autentik materiallar, qrammatik qaydaların öyrədilməsini həm daha aydın, həm də daha motivasiyaedici edir. Məsələn, bir tədris mövzusunda istifadə olunan autentik bir mətn, şagirdlərə həmin qrammatik qaydanın təbii mühitdə necə işlədiyini göstərir. Bu yanaşma, şagirdlərin dilin necə istifadə edildiyini anlamalarına və qrammatik biliklərini konkret vəziyyətlərdə tətbiq etmələrinə kömək edir. Hərtərəfli

izah olunan qrammatik qaydalar, şagirdlərin dil bacarıqlarını daha yaxşı mənimsəmələrini təmin edir və onların öyrənmə prosesinə dərinlik qatır.

Autentik materiallar, yalnız qrammatik strukturların öyrədilməsini deyil, həm də digər dil bacarıqlarının inkişafını da təmin edir. Bu materiallar, dil öyrənənlərə real həyatda qarşılaşa biləcəkləri müxtəlif dil və kommunikasiya vəziyyətlərini təqdim edir, bununla da onların dinləmə, oxuma, yazma və danışıq bacarıqlarının inkişafını stimullaşdırır. Məsələn, autentik audiomateriallar (məsələn, radio proqramları və ya müsahibələr) şagirdlərə danışıq dili və tələffüz haqqında dəyərli məlumat verir, bu da onların dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Eyni şəkildə, autentik yazılı materiallar (xəbərlər, bloq yazıları, reklamlar və s.) oxuma bacarıqlarını artırır və şagirdlərə real həyatda istifadə olunan dil nümunələrini təqdim edir [7, s.39].

Autentik materialların tədris məqsədinə uyğun olaraq seçilməsi və yığılması, effektiv dil tədrisi üçün çox vacibdir. Bu materiallar yalnız qrammatik mövzuları deyil, həm də dilin müxtəlif aspektlərini əhatə etməlidir. Tədris prosesində bu materialların seçilməsi zamanı, dilin fonetik və leksik xüsusiyyətlərinə, həmçinin dilin sosial və mədəni kontekstinə diqqət yetirilməlidir. Hər bir material, öyrədiləcək qrammatik mövzu ilə əlaqələndirilməli və şagirdlərin öyrənmə prosesinə töhfə verməlidir.

Qrammatik qaydaların öyrədilməsi ilə əlaqəli olan materiallar, həmçinin şagirdlərin analitik düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirə biləcək şəkildə tərtib edilməlidir. Bu, şagirdlərə yalnız məlumatı mənimsəməklə kifayətlənməməyə, eyni zamanda onları bu məlumatı analiz etməyə və tətbiq etməyə təşviq edir.

Qrammatik inkişafın ünsiyyət qurma bacarığı ilə əlaqələndirilməsi, şagirdlərin kommunikativ səriştələrinin inkişaf etdirilməsi məqsədini güdür. Bu yanaşmada, qrammatika dərslərdə ayrıca öyrədilməsə də, kommunikativ tapşırıqların tərkibində praktik olaraq istifadə edilir. Şagirdlər tapşırıqları yerinə yetirərkən qrammatik qaydalara riayət etməli və bunları praktikada tətbiq etməlidirlər. Problemlərin həlli və informasiya mübadiləsi ilə bağlı tapşırıqlar, həmçinin rollu oyunlar vasitəsilə şagirdlər arasında kommunikasiya, qarşılıqlı əlaqə və məna müzakirələri üçün şərait yaradılır. Bu proseslər, qrammatikanın deduktiv və induktiv üsullarla öyrənilməsinə imkan verir və şagirdlərin qrammatik strukturları daha dərin və müxtəlif yollarla mənimsəməsini təmin edir.

Tədris prosesində şagirdlərin həyatları və maraqları ilə əlaqəli mövzulardan istifadə edilir, bu da öyrənilən biliklərin gündəlik həyatda tətbiqinə şərait yaradır. Şagirdlərin şəxsi təcrübələrini dərsə inteqrasiya etmələri, onların daha təsirli və mənalı öyrənməsini təmin edir. Təlim materialları şagirdlərin maraqlarını oyatmaq və dilin müxtəlif modellərini öyrətmək məqsədilə autentik mətnlərlə zənginləşdirilir. Bu yanaşma, şagirdlərin həm dil biliklərini inkişaf etdirir, həm də onları real kommunikativ vəziyyətlərdə istifadə etmək üçün hazırlayır.

Kommunikativ yanaşma, dilin istifadəsində səlisliyi inkişaf etdirmək məqsədilə tətbiq edilir. Ümumiyyətlə, səlislik, dilin təbii şəkildə istifadəsi deməkdir. Səlislik, sinifdə müxtəlif fəaliyyət növlərinin yaradılması ilə inkişaf etdirilir. Bu fəaliyyətlərdə şagirdlər müzakirələr aparmalı, anlaşmazlıqları həll etməli və kommunikativ strategiyaları düzgün şəkildə istifadə etməlidirlər.

Bundan əlavə, səlisliklə yanaşı, dəqiqlik də diqqət mərkəzindədir. Dəqiqlik, düzgün cümlə quruluşlarının və düzgün danışıq aktlarının istifadəsini nəzərdə tutur. Kommunikativ yanaşmada həm səlislik, həm də dəqiqlik vacibdir, çünki bu iki amil birgə dilin effektiv və düzgün istifadəsini təmin edir.

Problemin aktuallığı. Müəllimlərin tədris metodlarını inkişaf etdirməsi, yeni tədris yanaşmalarının tətbiq olunması və şagirdlərin qrammatik biliklərinin praktiki şəkildə gücləndirilməsi baxımından böyük aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Danışıq dili və yazılı ünsiyyətin inkişafını nəzərə alaraq qrammatik biliklərin tətbiqi formalarının tədrisində daha geniş innovativ yanaşmaların tətbiqi problemin yeniliyinin zəruriliyini ortaya qoyur.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin praktik əhəmiyyəti ondadır ki, dil öyrənənlərə ingilis dili qrammatikasının kommunikasiyadakı vacibliyi geniş şəkildə izah olunur. Burada şərh olunan fikirlərdən və təkliflərdən gələcək tədqiqat işlərində bir mənbə kimi istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Hüseynov, A. Dil tədrisi metodikası. Bakı: Təhsil nəşriyyatı, 2014.
2. Məmmədov, M. Dil öyrətmə metodikası. Bakı: Ziya Nəşriyyatı, 2007.
3. Hüseynova, N. İkinci dilin öyrədilməsində qrammatikanın tədrisi. Bakı: Maarif nəşriyyatı, 2012.
4. Nəbiyev, B. Qrammatikanın tədrisində müasir yanaşmalar. Bakı: Təhsil, 2010.
5. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Education, 2007.
6. Thornbury, S. How to Teach Grammar. Longman, 1999.
7. Larsen-Freeman, D. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press, 2000.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 7, 2025
Səh. 225-233

СЕВИНДЖ АЗЕР ГЫЗЫ МАМЕДОВА

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА НА ОСНОВНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Эффективные способы преподавания грамматического материала — это сложная задача, с которой сталкивается процесс обучения, преодолевая множество трудностей. Одна из основных причин этого заключается в том, что каждый преподаватель обладает своими уникальными методами преподавания. Поскольку между различными методами преподавания существуют различия, одно и то же тему можно преподавать с разными подходами. Кроме того, различные уровни знаний и индивидуальные потребности учащихся оказывают значительное влияние на преподавание грамматического материала и ход обучения. Цель статьи — исследовать эффективные методы преподавания грамматического материала и определить трудности, с которыми сталкивается процесс обучения, а также способы их преодоления.

Ключевые слова: грамматический материал, аутентичные материалы, разговорный язык, методы преподавания, эффективное преподавание

SEVINJ AZER MAMMADOVA

EFFECTIVE WAYS OF TEACHING GRAMMATICAL MATERIAL AT THE PRIMARY STAGE OF EDUCATION

Effective ways of teaching grammatical material is a complex issue that faces many difficulties in the teaching process. One of the main reasons for this is that each teacher has their own unique teaching methods. Since there are differences between various teaching methods, the same topic can be taught using different approaches. Additionally, the different knowledge levels and individual needs of students have a significant impact on the teaching of grammatical material and the course of instruction. The aim of this article is to explore effective ways of teaching grammatical material and to identify the challenges encountered in the teaching process and how these challenges can be overcome.

Keywords: grammatical materials, authentic materials, spoken language, teaching methods, effective teaching

Rəyçi: pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fəridə Şükürova